

KIRJA-ARVIO:

LÄHETYSDISKURSSISTA MYÖTÄSUKAISESTI

Löytty, Olli 2006: Ambomaamme. Suomalaisen lähetykskirjallisuuden me ja muut. Tampere: Vastapaino. 302 sivua.

Raisa Simola

LÄHTÖKOHTIA JA TAVOITTEITA

Pitkään jatkuneesta kontaktista johtuen Ambomaalla on aivan erityinen paikka suomalaisessa ”mentaalisisessä maantieteessä”. Juuri tähän Suomen ja Ambomaan välisen suhteen erityisluonteeseen viittaa Olli Löytyn tutkimuksen nimi *Ambomaamme*. Suomella ei ole ollut toista vastaavaa merentakaista ”koloniaa”. Akateemiseen maailmaan tämä erityinen suhde on heijastunut useina Ambomaata koskevinä väitöskirjoina ja muina tutkimuksina. Löytty on ensimmäinen, jonka tutkimuskohteena on Ambomaata koskeva suomalainen lähetykskirjallisuus. Lähetykskirjallisuus on myös Löytyn luoma käsite, sillä siitä ei, yllättävää kyllä, ole olemassa sellaista määritelmää, johon hän voisi tukeutua.

Lähtökohdaksi lähetykskirjallisuuden määrittelyssä Löytty ottaa kaksi asiaa, teksteissä ilmenevän kristillisen vakaumuksen ja tapahtumapaikkana toimivan ”eksootisen” ympäristön. Molemmat vaativat hänen mukaansa omanlaisensa jäsenystävän ja kysymyksenasettelun; yhteen kietoutuessaan niistä muotoutuu Löytyn nimeämä lähetyksdiskurssi. Uskonnolliseen diskurssiin vaikuttavat kirjoittajan kristillinen usko sekä usein myös julki lausuttu pyrkimys vaikuttaa lukijan vakaumukseen.

Lähetykskirjallisuuden määrittelyn tekee Löytyn mukaan hankalaksi se, että se sisältää sekä niin sanottua faktaa että fiktiota, ja vain viimeksi mainittu on perinteisesti kuulunut kirjallisuudentutkimuksen piiriin. Koska Löytty kuitenkin analysoi tekstejä pikemmin ideologisina kuin esteettisinä objekteina, hän ei pidä erottelua faktan ja fiktion välillä tutkimuksessaan olennaisena. Sekä tieto- että kaunokirjallisuuden voi ajatella kutsuvan lukijaansa uskomaan tiettyyn ideologiaan tai totuusjärjestelmään, Löytyn tutkimissa teksteissä kristillisen lähetykskirjallisuuden oikeutukseen ja tarpeellisuuteen.

Seuraavaksi Löytty katsoo tarpeelliseksi määrittellä, millaiset kontekstit ovat relevantteja suomalaisen kirjallisuuden analysoimisessa. Löyttyä kiinnostaa erityisesti

tutkimiansa lähetykskirjojen suomalainen konteksti sekä se, miten sen erityisyys pitäisi ottaa huomioon, kun tulkinnassa sovelletaan jälkikoloniaalista teoriaa. Hän kiinnittää huomiota siihen, että kun jälkikoloniaalinen kirjallisuus on syntynyt nimenomaan kolonialistisessa kontekstissa, se voi suomalaisen lähetykskirjallisuuteen sovellettuna ohjata kysymyksenasettelua sellaiseen suuntaan, joka ei tee oikeutta tuon kirjallisuuden erityislaadulle. Löytty viittaa Edward Saidin ajatukseen *vaeltavasta teoriasta* ja hänen siihen painotukseensa, että tärkeää on pohtia ”alkuperäisen” teoriakontekstin ja oman tutkimuskontekstin eroja. Analyysissa on otettava huomioon sekä kohteen erityisyys että tulkintaan vaikuttavat erityiset kontekstit.

Asiayhteyden lisäksi kontekstin merkitys sisältää myös tulkittamista ohjaavat konventiot. Kontekstia Löytty ei pidä analyysin lähtökohtana vaan pikemmin jonain sellaisena, joka määrittäytyy vasta analyysin lopuksi. Oman tutkimuksensa pääkysymyksen Löytty näkee juuri tuossa tulkinnallisessa kehityksessä. Tutkimuskysymyksensä hän esittää kolmiportaisena: millaista on suomalainen Ambomaata kuvaava lähetykskirjallisuus? Miten siinä kuvataan ambolaisia ja suomalaisia, Ambomaata ja Suomea? Mitkä kontekstit pitäisi ottaa huomioon suomalaista lähetykskirjallisuutta tulkittaessa ja miten?

Kuten jo kirjan otsikon omistusliitteestä käy ilmi, tutkimuksen kärki suuntautuu loppujen lopuksi kohti Suomea. Mitä on suomalaisen lähetykskirjallisuuden suomalaisuus? Löytty ajattelee tutkimuksensa sijoittuvan sekä sitoutuvan ensisijaisesti suomalaisuuden tulkintoja koskevaan tieteelliseen keskusteluun. Tässä mielessä *Ambomaamme*-kirjaa voi hänen mukaansa pitää yhtenä laajenuksena teokseen *Suomi toisin sanoen* (Lehtonen et al. 2004).

Analyysien kohteiksi Löytty on valinnut tekstejä, jotka ovat peräisin eri aikakausilta ja edustavat niin tieto- kuin kaunokirjallisuuttakin. Tutkimuksessa ei pyritä kuvaamaan lähetykskirjallisuuden vaiheita ajallisessa järjestyksessä eikä esittämään historiallista muutosta pakanuuden kuvauksissa. Lähetykskirjallisuuden pakanuutta koskevien käsitysten muuttumisesta olisi vaikea piirtää eheää kehityskaarta, sillä ”yhtäältä ambolaisella kulttuurilla oli ymmärtäjiä jo varhain ja toisaalta pakanuuden kiroista kirjoitettiin vielä silloinkin, kun lähetyksajattelussa alkoi jo näkyä kulttuurirelativistiset näkemykset” (s. 17). Lähetyksaatetta ajetaan tavalla tai toisella useimmissa kirjoissa, mutta erityisen selvästi se näkyy silloin, kun teemana on kutsumus, niin kutsuttu lähetykskutsu. Lähetykskutsun merkitys on voimakkaana myös lähetykskijöiden muistelmassa.

Seikkaperäisimmän tarkastelun kohteiksi Löytty on valinnut tekstejä, jotka hän esittää monin tavoin poikkeukselliseksi lähetykskirjoiksi. Tuulikki Jantusen *Pätkinäsyyden* (1967) ja Terttu Heikkisen *Metsän kieliä kuuntelemassa* (1984) voitaisiin Löytyn mukaan molemmat lukea Tuure Vapaavuoren (*Pistävän kuun alla*, 1939) ja Walde Kivisen (*40 000 kilometriä Afrikkaa*, 1950) kirjojen kaltaisten lähetyksmuistelmien joukkoon, mutta niiden tyyli poikkeaa kaikessa henkilökohtaisuudessaan ja kulttuurisensitiivisyydessään radikaalisti monien edeltäjiensä tyylistä. Kumpikin edustaa Löytyn mukaan uudenlaista ajattelua lähetykskirjallisuudessa, sillä niissä ei varsinaisesti tuomita paikallisia tapoja.

Kolonialismin ja lähetyksystön yhteyksien osoittaminen ja erityisesti rajanvedon tekeminen niiden välille kulkee juonteena läpi Löytyn teoksen. Tutkimuksensa

alkupuolella Löytty tukeutuu Jean ja John Comaroffin näkemykseen siitä, että olipa yksittäisten lähetystyöntekijöiden tarkoitus mikä tahansa, kristillinen lähetystyö toimi tahtomattaankin kolonisaatioprosessin edustajana, kirjurina ja moraalisen alibina. Syntynyt yhteys oli myös alusta lähtien hierarkkinen, sillä se tapahtui täysin eurooppalaisten ehdoilla, ja samalla afrikkalaiset pakotettiin eurooppalaisten määrittelemiin kulttuurisiin kategorioihin. Kotimaissaan lähetysjärjestöt tuottivat runsaasti siirtomaita koskevaa tietoa ja vaikuttivat näin yleiseen mielipiteeseen esimerkiksi siitä, että Afrikan kansat tarvitsivat eurooppalaisten suojelua ja ohjausta.

Edward Said on Löytyn tärkeitä teoreettisia innoittajia. Niinpä hän viittaa Saidin *kontrapunktiivinen lukutapa* -käsitteeseen, jossa otetaan huomioon sekä imperialismin että imperialismin vastaisen toiminnan vaikutukset. Varsinaisesta lähetyskirjallisuudesta on Löytyn mukaan vaikea löytää esimerkkejä uudelleen- tai vastaankirjoittamisesta. Sananmukaisesti uudelleen kirjoittamisesta on kuitenkin, kuten Löytty toteaa, kyse Kaija Pispan sanoittamassa laulussa *Uusi laulu Mustasta Saarasta*, jota voi pitää tunnetuimpana lähetysaatteen symbolina Suomessa. Jälkikoloniaalisen kritiikin kannalta olennaista on värisymboliikan lisäksi se, kuinka Saara näyttäytyy laulussa passiivisen avun kohteena. Uusi laulu Mustasta Saarasta tarjoaa uudenlaisen näkemyksen juuri tällaiseen esitystapaan.

KRIITTISIÄ KOMMENTTEJA

Mielestäni Löytyn tutkimuksen parhaat sivut koostuvat pienistä osioista, sekä yksittäisistä teoreettisista pohdinnoista että joistakin käytännön analyyseista. Parhaimmillaan refleksiivinen ote toimii, kieli on notkeaa ja havainnot tarkkoja, mutta kokonaisuus on sirpalemainen (monet teoriaosuudet jäivät irrallisiksi) ja tekstiin on jäänyt paljon ristiriitaisuuksia. Myös Löytyn päätarkoitus – se että hänen tutkimuksensa sijoittuisi ensisijaisesti suomalaisuuden tulkintoja koskevaan tieteelliseen keskusteluun – jää jotenkin toteutumatta.

Teoriaosuuksissa Löytty moneen otteeseen toteaa, että lähetysdiskurssia ei voi tarkastella irrallaan koloniaalisesta diskurssista. Lähetystekstien tarkastelussa hän kuitenkin usein ohittaa näkökulman tai katkaisee avaamansa ajatuksen alkuunsa. Löytyn tendenssinä on lukea suomalaisten käyttäytymistä ei-koloniaalisena muun muassa nimipolitiikassa. Hän toteaa, että etunimien perusteella mitattuna Ambomaa on nykyäänkin Suomen jälkeen maailman suomalaisin paikka: joka viidennellä ambolaisella on suomalaislähtöinen nimi. Löytty toteaa, että vieraiden nimien leviäminen ambokulttuuriin ei merkitse vanhan tradition syrjäytymistä vaan uuden kulttuurisen sekoituksen kehittymistä. Leipätekstissä hän mainitsee, että jotkut läheteistä suorastaan innostivat ambolaisia valitsemaan afrikkalaisia nimiä kastenimikseen. Alaviitteessä kuitenkin tarkennetaan, että toki myös ”pakanallisiin” uskomuksiin viittaavia afrikkalaisperäisiä nimiä hylättiin. Lukijalle herää kysymys, kuinka paljon näitä ”pakanalliseksi” tulkittavia nimiä ambolaisilla perinteisesti oli.

Suomalaisten lähetystekstien Ambomaata Löytty vertaa eteläafrikkalaisen siirtomaakirjallisuuden Ambomaa-kuvaan ja tulee siihen (arvattavaan) tulokseen, että ero on suuri. Mikko Juvan opuksen *Teollistunut Eurooppa ja teollistuva Afriikka* (1962) yhteydessä hän kuitenkin mainitsee, että kirjaneliittyi Suomen Lähetysseuran sisällä käytyyn keskusteluun siitä, miten tuli suhtautua Ambomaalla virinneeseen vastarintaan afrikkalaisia miehittäjiä vastaan. Juva vaati seuraa tuomitsemaan rotuerottelun yksiselitteisesti syntinä, mikä kuitenkin ”aiheutti ristiriitoja seuran johtokunnassa”, kunnes lopulta löydettiin ”kaikkia tyydyttävä kompromissi”. Miten tuo ”kompromissi” poikkeaa yksiselitteisestä rotuerottelun tuomitsemisesta – sitä Löytty ei selitä eikä myöskään katso tarpeelliseksi jatkaa esiin nostamansa SLS:n apartheidajattelun tarkastelua. Lukija, joka on vakuuttunut Löytyn väitteestä, että suomalainen lähetytkirjallisuus poikkesi niin selvästi eteläafrikkalaisista siirtomaateksteistä, on äkkiä ymmällä: eikö Suomen Lähetysseurassa tehtykään rotuerotteluun selvää ja varhaista pesäeroa? Millaisena itse asiassa lähetysteksteissä näyttäytyy suomalaisten apartheidin vastustaminen tai vastustamatta jättäminen?

Löytty toteaa, että sen jälkeen kun ambolaiset alkoivat 1920-luvulla kääntyä aiempaa suuremmin joukoin kristinuskoon ja Ambomaa alkoi muuttua muutoinkin ”kristillisemmäksi”, lähetytkirjallisuudessa alkaa näkyä ”ihmisten hyväntahtoisuus, huumorintajuisuus ja keskinäinen välittäminen”. Suomalaisten ja ambolaisten suhde näyttäytyy Löytyn mukaan lähetytkirjoissa ”varsin poikkeuksellisena”. Löytty näkee, että siirtomaakirjallisuudessa ilmenevään me ja muut -asetelmaan verrattuna lähetytkirjojen ambolaiset ovat ”ikään kuin *meidän muita*, suomalaisten (lähetysoikeutettujen) omia toisia”. Tällaista ”omimista” voisi Löytyn mukaan kutsua myös adoptioimiseksi. Leipätekstissä Löytty kirjoittaa, että ”kristityt ovat yhtä perhettä, toistensa sisaria ja veljiä”; alaviitteeseen hän kuitenkin sysää adoptioajatuksen pyyteettömyyttä tahraavan lisäyksen: Suomen Lähetysseura kävi kamppailuja *muiden kristillisten kirkkokuntien* Ambomalle levittäytymistä vastaan (s 79). Totuudenmukaisempaa olisi siis todeta, että *oman* kristillisen kirkkokunnan kristityt nähtiin yhtenä perheenä sekä toistensa sisarina ja veljinä. Toisaalla, kun Löytty puhuu siitä, miten kristillisen taipaleensa alussa olevia ambolaisia (kärsivällisesti) luotsattiin, hän ei paneudu siihen, miten suhtauduttiin niihin jukuripäihin, jotka eivät ”pakanuudestaan” luopuneet. Myöskään sitä hän ei pysähdy pohtimaan, heitettiinkö mahdollisesti lapsi (kulttuuri) pesuveden (pakanuuden) mukana pois. Paikallisen kulttuurin tuhoaminen on tuskin ollut lähetytkirjallisuuden perusaiheita, mutta vastakarvaan lukemalla tämäkin aihe on olis saattanut tarjota materiaalia siihen, miten suomalaisuutta rakennettiin. Kaiken kaikkiaan lähetytkirjallisuuden ihmiskuvausten ”hyväntahtoisuus, huumorintajuisuus ja keskinäinen välittäminen” näyttäytyisivät kompleksisempänä ilmiönä, mikäli Löytty olisi valinnut näkökulmansa ja kansatekstinsä hiukan toisin.

Kolonialistisen kirjallisuuden Afrikalle on Löytyn mukaan tyyppillistä kuvan luonnosmaisuuksia ja terävät kontrastit. Se on karkein vedoin hahmoteltu möhkäle, johon ei mahdu sisäisiä eroja tai ylipäänsä heterogeenisuutta. Löytyn tutkimuksen oivana tavoitteena on tuoda esiin lähetytkirjallisuuden moniäänisyys. Tavoitteeseen päästäkseen hän kuitenkin pelkistää kolonialistisen kuvauksen ”karkein vedoin hahmoteltua möhkälemäisyttä” monoliittisemmäksi kuin se onkaan. Kun esimerkiksi

britit toteuttivat politiikkaansa Afrikan siirtomaissaan jossain määrin eri tavalla kuin ranskalaiset omissaan, erot heijastuivat myös koloniaaliseen kirjallisuuteen. Yhtäläisesti teksti, joka suomi belgialaista kolonialismia Kongossa, saattoi hyväksyä brittiläisen kolonialismin. Kolonialismi sai erilaisia ilmentymiä sekä synkronisesti, tiettyä aikana, että diakronisesti, aikojen saatossa.

Olen ottanut nämä muutamat esimerkit tähän siksi, että Löytty lupaa tarkastella lähetystekstejä myös jälkikoloniaalisen teorian avulla, mikä ei tutkimuksessa mielestäni toteudu mitenkään hyvin. Käytännössä Löytyn tarkastelun pääpaino on suomalaisten lähetystekstien erityisyyden osoittaminen – ja itse asiassa rajanveto koloniaalisiin teksteihin. Niinpä, kun Löytty vertaa suomalaisten lähetyskirjallisuuden Ambomaata siirtomaavaltujen edustajien kuvauksiin samasta alueesta, hän toteaa eron – suomalaisten eduksi – silmiinpistäväksi. Ajatustaan hän perustelee muun muassa sillä, että siirtomaavirkamiehet tukeutuivat yleensä tulkkeihin, mutta suomalaiset lähetystyöntekijät oppivat poikkeuksetta yhden tai useampia paikallisia kieliä ja myös viipyivät alueella yleensä vuosia tai jopa vuosikymmeniä. On kuitenkin todettava, että tätä ei voi pitää erityisesti suomalaisten lähetystyöntekijöiden piirteenä vaan yleensäkin lähetystehtävissä ja siirtomaahallinnon palveluksessa olleiden erona.

Olli Löytyn *Ambomaamme* haastaa lukijan oivalluksiin ja vastaväitteisiin. Huono tai yhdentekevä tutkimus ei sellaista tekisi.

KIRJALLISUUS

HEIKKINEN, TERTTU 1984: *Metsän kieliä kuuntelemassa*. Suomen Lähetysseuran julkaisu. Helsinki: Kirjaneliö.

JANTUNEN TUULIKKI 1967: *Päbkinänsydän*. Helsinki: Suomen Lähetysseuran kustannusliike.

JUVA, MIKKO 1962: *Teollistunut Eurooppa ja teollistuva Afrikka*. Helsinki: Suomen Lähetysseura.

KIVINEN, WALDE 1950: *40,000 kilometriä Afrikkaa*. Helsinki: Suomen Lähetysseura.

LEHTONEN, MIKKO & LÖYTTY, OLLI & RUUSKA, PETRI 2004: *Suomi toisin sanoen*. Tampere: Vastapaino.

VAPAAVUORI, TUURE 1939: *Pistävän kuun alla*. Helsinki: Suomen Lähetysseura.

FT Raisa Simola on yliassistentti Joensuun yliopistossa ja afrikkalaisen kirjallisuuden dosentti Helsingin yliopistossa.